HEGELIN *OIKEUSFILOSOFIA*

Markku Mäki

G. W. F. Hegelin *Oikeusfilosofia* on ilmestynyt suomeksi. Tätä ennen Hegelin teoksista oli suomennettu vain lyhyitä jaksoja. *Oikeusfilosofian* kääntäjä on **Markus Wahlberg**. Hän on myös laatinut **Juha Mannisen** kanssa johdannon, jossa muun muassa selostetaan *Oikeusfilosofiasta* sen ilmestymisestä (1820) asti käytyä keskustelua ja Hegelin filosofista elämäkertaa sekä oiotaan Hegelin poliittista filosofiaa koskevia väärinkäsityksiä.

Oikeusfilosofia on toista Hegelin pääteosta, *Logiikan tiedettä*, monin verroin helpompi, mutta silti hyvin vaikea. Toisaalta se on Hegelin ajatusmaailman periaatteiden ja motiivien ymmärtämisen kannalta ehkä ensisijainen teos. Seuraavassa en arvioi käännöksen onnistumista, vaan yritän opastaa mahdollista lukijaa kohtaamaan niitä vaikeuksia, joita *Oikeusfilosofia* hänelle asettaa. Suluissa olevat pykälät ja sivunumerot viittaavat *Oikeusfilosofian* suomennokseen.

Oikeusfilosofia on osa filosofista disipliiniä, Hegelin systeemiä (§ 1, § 2). Käsillä ei siis missään tapauksessa ole empiirisistä esimerkeistä tai yleistyksistä lähtevä oikeusteoria. Filosofisen tietämisen merkitys, intressi ja metodi eroavat Hegelillä jyrkästi sekä arkitiedosta että erityistieteellisestä tiedosta. Filosofialla ja erityistieteillä on toki yhteisenä tietty käsitteellisten merkitysten kerros. Mutta yhtäältä filosofia käyttää sitä omiin tarkoituksiinsa, eikä filosofia toisaalta sisällä premissejä, joista esimerkiksi erityistieteiden faktisiteetti voitaisiin johtaa.

Filosofian metodi tai idea itsessään on kohteena Hegelin logiikassa, jonka perusteellinen esitys on *Logiikan tiede*. Muissa filosofisissa dispiliineissä ovat kohteina määrätyt ideat, *Oikeusfilosofiassa* oikeuden idea. Idea on käsitteen ja todellisuuden ykseyttä (§ 1). Se on samaan tapaan todellinen kuin **Aristoteleen** *energeia*. Se on jotain normatiivista eikä sovellu kuin satunnaisesti joihinkin empiirisiin kohteisiin. Mutta se on kuitenkin todellinen luovan "hegemonian" merkityksessä. Esimerkiksi vapauden idea on normi, koska se ei ole toteutunut. Mutta se on elävästi vaikuttava normi, sillä diametraalisesti vastakkaistenkin ohjelmien esittäjät joutuvat vetoamaan siihen.

"Mikä on järjellistä, on todellista;
ja mikä on todellista, on järjellistä."
Hegel, *Oikeusfilosofia*

Olennaista on se, ettei valtion idean todellisuus, jalansija modernissa maailmassa edellytä, että esim. Preussi olisi jokin mallivaltio. Missä määrin jokin eksistoiva valtio vastaa valtion ideaa, on täysin filosofisen systeemin kontekstista riippumaton kysymys. Muuten: Hegel tarkoittaa idealismilla filosofian erityistä näkökulmaa ja käyttää termiä "*Wissenschaft*" yksinään tavallisesti filosofiasta eli systeemistä. Ei liene muuta vaihtoehtoa kuin kääntää se "tieteeksi", mutta tottakai se sitten helposti harhauttaa viattoman lukijan.

Miksi Hegel on niin vaikea filosofi?

Perimmäisiä syitä Hegelin vaikeuteen on hänen suhteessaan länsimaisen filosofian traditioon. Kun Hegel sanoo "idea", hän käsittää puhuvansa **Platonin** kieltä. Kun hän rehabilitoi **Leibnizin** ja **Kantin** jalanjäljissä uudella ajalla syrjäytyneen teleologian tai etsii vapauden ehtoja modernin yhteiskunnan vieraantuneessa maailmassa, hän keskustelee intiimisti Aristoteleen kanssa. Näiden sekä **Spinozan**, **Rousseaun**, **Fichten** ja **Schellingin** filosofisia positioita hän stilisoi oman filosofiansa "näkökannoiksi", joita hän keskusteluttaa keskenään ja kommentoi. (Hegel ei suinkaan aina tee oikeutta sille, mitä nuo filosofit esittivät.) Tässä on loputon vaikeuden lähde aikamme lukijalle, joka on tottunut pinnalliseen filosofian historiaan.

Erityisen intiimi suhde Hegelillä oli Kantiin, Fichteen ja Schellingiin, joita tunnetaan nykyään huonosti. Kantinkin filosofiaa esiteltäessä tehdään harvoin oikeutta sen eksplisiittisille systemaattisille pyrkimyksille. Mutta juuri niillä oli keskeinen merkitys Fichten, Schellingin ja Hegelin filosofioille. Kuinka ymmärtää filosofeja, joiden pelkät lähtökohdat, termitkin, ovat meille lähes tuntemattomia? Tarvitaanko yhden käden sormia laskemaan ne filosofian historian oppikirjat, jotka sanovat jotain järkevää esimerkiksi Fichtestä?

Hegelin suhde traditioon heijastaa hänen filosofiansa perusintuitioita. Hän oli vakuuttunut siitä, etteivät mitkään erityistieteiden tulevat saavutukset voi auttaa filosofiaa emansipoitumaan dialogisesta suhteesta traditioon. Sillä: perustavat kysymykset merkityksistä eivät voi milloinkaan redusoitua kysymyksiksi faktisiteetista. Filosofi ei voi enempää eikä vähempää kuin liittää sanottavansa puheenvuoroksi ikuiseen tulkitsevaan dialogiin.

Hegelin metafysiikan peruskäsite, henki, on transsendentaalifilosofinen kategoria (voisi sanoa: transsendentaalinen me). Sen tehtävänä on merkitä sitä luovaa kollektiivista inhimillistä voimaa, joka pitää länsimaista merkitysten traditiota yllä luomalla kulttuuria ja jonka eräs puoli ja samalla tulkinta filosofia on. Jos hyväksyy transsendentaalisen filosofian *fair play* -prinsiipin, jonka mukaan on vain kohtuullista tehdä tai vaatia tekemään tiliä siitä, mitä ei kuitenkaan voi kieltää käytettävän, ei hengen käsite ole metafyysisesta hurjastelua. Sillä hurjastelu — jos sitä on — on meneillään jo silloin, kun joku on kyllin röyhkeä ottaakseen tulkittavakseen **Parmenideen** tai Platonin filosofian. Metafyysinen purismi ei ole hedelmällinen maaperä moisen yhteyden rationaaliseksi ymmärtämiseksi.

Hegelin ymmärtämistä vaikeuttaa myös hänen filosofiansa tavaton temaattinen tiheys. Siinä analysoidaan modernia maailmaa käyttäen hyväksi filosofisen

tradition koko arsenaalia. Myös *Oikeusfilosofia* on hyvin tiheä teos siinä merkityksessä, että Hegel liittää modernin maailman sosiaalista, taloudellista jne. käsitteistöä paljon totuttua enemmän filosofiansa systeemaattiseen yhteyteen. Syntyy aspektien runsaus, jossa lukija helposti harhautuu epäolennaiseen. Samoin joutuu toteamaan Hegel-kirjojen suuren varianssin: on väliin vaikea uskoa, että eri kirjat käsittelevät yhtä ja samaa filosofiaa.

Lienee niinkin, ettei Hegel saanut systeemiään läheskään häntä itseään tyydyttäneeseen muotoon. Kuolemaansa saakka hän paranteli teoksiaan. Jäsennyksen ja muotoilujen heikkoudet tekevät vaikean systemaattisen filosofian toki vielä vaikeammaksi. Hegelin omaa filosofiaansa kommentoiva "metafilosofia" tuntuu usein välttelevän tulkitsijan kannalta ratkaisevia kysymyksiä. Saattoipa Hegel todella olla osittain arvoitus itselleenkin.

Hegelin kuoleman jälkeen aukeni pian ymmärtämättömyyden, jopa vihamielisyyden kuilu hänen filosofiaansa kohtaan. Se johtui tuonaikaisten teoreettisten pyrkimysten yleissuunnasta. Yksi Hegelin ensimmäisiä kriitikkoja oli **Haym**. Tämä ei kritisoinut häntä ensi sijassa syistä, jotka ovat nykyään tavallisimmat, vaan sen takia, että Hegel asetti oikeuden ja valtion filosofiseen, vieläpä metafyysiseen perspektiiviin. Tämä tapahtui niin, että Hegel tulkitsi a) oikeuden käsitteen, *Oikeusfilosofian* perusprinsiipin, vapauden konkretisaatioksi ja b) vapauden käsitteen edelleen metafyysisesti.

Useimmat ajassa olleet virtaukset tahtoivat katkaista tämän napanuoran, ketkä vapauttaakseen valtion puhtaasti erityistieteelliseksi, maalliseksi, tutkimuskohteeksi (**Comte**, ehkäpä **Marxkin**), ketkä etsiäkseen metafysiikalle ja teologialle tuosta "hengen prostituutiosta" vapaan olosijan (romantiikka). Nämä ajassa olevat virtaukset ovat jo Hegelin näköpiirissä ja hän antaa niille *Oikeusfilosofian* esipuheessa kokoavan nimen: "siveellisen maailman ateismi" (57).

Hegel on yksi väärintulkituimmista filosofeista länsimaisessa perinteessä. On olemassa vaikutusvaltaisia väärintulkintoja. Yhden harhaisimmista sellaisista esittää Sir **Karl Popperin** *Avoin yhteiskunta ja sen viholliset*, toisen **Bertrand Russell** purevan ja ylimielisen ivan säestämänä *Länsimaiden filosofian historiassaan*. Näillä kummallakin on varsin vähän tekemistä sen kohteen kanssa, jonka määrätty kuvaus voisi olla "Logiikan tieteen tekijä". Juha Mannisen ja Markus Wahlbergin johdanto on informatiivinen pisara valtavan disinformaation meressä.

Logiikan metodiset ainekset ovat avainasemassa myös *Oikeusfilosofiassa* muun muassa tiettyinä temaattisina käsitteinä (*an sich*, *für sich*, käsite, yleinen, erityinen, individuaalinen jne.) ja etenemistapana. *Oikeusfilosofian* idealismi, sen metodinen riippuvuus *Logiikasta* eli, että se kuuluu systeemiin, on tärkeä osalisää suuresti sen vaikealukuisuutta. Erityisen vaikea on sen johdanto *(Einleitung)*, jossa Hegel esittelee vapaan tahdon käsitteen, jonka konkretisaatio oikeuden käsite on. Myöskin kaikkialla, missä on kyse juonta eteenpäin vievistä siirtymistä, on vaikea nähdä, mihin argumentaatio perustuu.

Hegelin vapauden käsite pohjautuu modernissa politiikanteoriassa vallitsevan vapauden käsitteen kritiikkiin. Tätä vapauden käsitettä Hegel nimittää ehdonvallan *(Willkür)* vapaudeksi (kääntäjä ei ole käyttänyt tätä puolivakiintunutta termiä). Ehdonvallan vapauskäsite perustuu esteettömyyden ja (useimmiten) valinnan vapauden käsitteeseen. Hegelin vapauskäsite taas perustuu autonomisen vapauskäsitteen perinteeseen. Tämä sisältää itse itselleen säädetyn lain käsitteen (esim. Kantin kategorinen imperatiivi ja Rousseaun yhteiskuntasopimus). Toki se sisältää myös valinnan vapauden.

"Hegelin *Oikeusfilosofia* on uudempien teoreetikkojen sekalaiseen tyyliin pystytettyjen rakennelmien joukossa kuin antiikkinen mestariteos."
Snellman, *Oppi valtiosta*

Autonomisen vapauden perusintuitio on seuraava. Ei voi puhua jonkun vapaudesta, ellei tämä joku ole *ipso facto* ja itsestään tietoisesti itsensä kanssa identtinen. Tämä on mahdollista vain itse itselleen säädetyn lain kautta (joka tietenkin voi myös muuttua). Hegelin vapauskäsitteeseen sisältyy autonomisuuden lisäksi vielä "toismääräytyneisyyden" välttämättömyys: vapauteen kuuluu sen yleisyytenä (absoluuttinen abstraktio) oikeus torjua mikä hyvänsä erityissisältö, mutta samalla sillä on väistämättä jokin erityissisältö (erityisyys), jolloin tämä edelleen tulee (tietävän tai muokkaavan) omaksumisen kautta vapaaseen identtisyyteen kuuluvaksi (individuaalisuus) ja tekee siitä konkreettisesti yleisen (§§ 57; 73ff).

Vapaa on siis "tahto, joka siinä, mitä tahtoo, tahtoo vain itseään". Tämä tarkoittaa, että uskollisuus omalle identtisyydelle (joka ei siis ole yhtä kuin orientaation monotonisuus) on se kriteeri, joka tahdon konkreettisten kohteiden on täytettävä (vertaa § 178, 194). Yleisyys, erityisyys ja individuaalisuus ovat käsitteen klassiset puolet. Siksi käsite, idea, minä ja vapaa tahto ovat struktuuriyhtäiset. Yhteinen struktuuri on samalla metafysiikan peruskuvio: se on myös Hegelin systeemin konkreettisimman ja, siis perustavimman kategorian, hengen, rakenne.

Oikeusfilosofian rakenteesta ja sisällöstä

Oikeusfilosofian johdanto-osan jälkeen tarkastellaan oikeutta primitiivisimmässä tai abstrakteimmassa merkityksessään: abstraktia oikeutta. Heti alussa tulee näkyviin jotain uuden ajan poliittisessa teoriassa epätavallista, mutta Hegelin oikeusfilosofian juonelle ominaista. Omaisuus ei olekaan ensi sijassa elämisen materiaalinen perusta vaan persoonan vapauden realisoitumisen piiri (§§ 41, 45). Oikeusfilosofian oikeuden käsite on tavattoman laaja, koska siitä on kysymys jokaisessa jaksossa, jokaisen aihepiirin kohdalla.

Tietty omaisuus voisi kuulua toisille. Johdutaan persoonienvälisiin oikeussuhteisiin, sopimuksiin jne. Kehittely on kaksitasoista. Varsinaisissa pykälissä tarkastellaan kohdetieteoisuutta. Huomautuksissa (tai luennolla esitetyissä lisäyksissä, joita ei ole käännöksessä) liikutaan usein lukijan ja filosofin kesken kohdetietoisuuden selän takana. Meille on alunperin selvää, ettei omaisuutta ole ilman sopimuksia ja sitä, mikä ne takaa, mutta kohdetietoisuudelle asiat annostellaan vähin erin, ikäänkuin pedagogisessa

järjestyksessä (niinkuin Émilen kasvattaja johdattaa hänet vähin erin välittömästä oikeustodellisuudesta käsittämään sen laajempaa sosiaalista perustaa).

Kehittely pyrkii lopulta osoittamaan, että abstrakti oikeus on mahdoton vapauden konkretisaationa, ellei se saa *perustettaan* ulkopuoleltaan. Tämä peruste on moraalisuus, josta tulee seuraavan jakson otsikko (§ 103). Spekulatiivisen metodin yleisessä kulussa jokin abstrakti joutuu tutkittavaksi ja paljastaa epäadekvaattisuutensa kautta konkreettisemman yhteytensä, välttämättömän perustansa *(Grund)*. Hegelin sanaleikki: *"die Spekulative Bewegung geht zugrunde"*. *Oikeusfilosofiassa* keskeisenä kriteerinä on koko ajan oikeus (vapaa tahto), ja sen toteutuminen (toisin sanoen oikeuden idea).

"*Ylenmääräisessä rikkaudessaankaan* kansalaisyhteiskunta ei ole kyllin rikas, siis ei omista tarpeeksi itselleen kuuluvaa varallisuutta, jotta kykenisi ehkäisemään köyhyyden lisääntymisen ja alhaison sikiämisen"
Hegel, *Oikeusfilosofia*

Kaksi ensimmäistä jaksoa yhdessä voidaan käsittää myös modernin subjektin kahden ominaispuolen, oikeussubjektin ja moraalisen subjektin analyyseiksi. Seuraava siirtymä perustuu moraalisuuden analyysiin. Jos se on tarkoitettu Kantin moraaliteorian kritiikiksi, niinkuin on perusteita luulla, se ei pidä vettä. Hegel esittää kaksi teesiä: a) kategorinen imperatiivi on vain johdonmukaisuuden kriteeri, b) kritisoitava moraaliteoria on vailla sisällöllisiä kriteereitä (§ 135, huom.). Edellinen ei ole totta eikä jälkimmäinen sovi Kantiin.

Hegelin positiivisen teesin mukaan moraalisen persoonan käsite vaatii ulkoisen sisällön ja perusteen, siveellisyyden *(Sittlichkeit)*. Se on yksityispersoonan moraalista tietoisuutta ylempänä, koska sillä on välttämätön institutionaalinen sisältö. Tämä on oikein käsitettynä myöskin oikeutta ja vapautta. Mikä tahansa institutionaalinen pakko ei toki ole vapautta, mutta myöskään toisaalta institutionaalisista käytännöistä erakoituva ei voi todellistaa vapauttaan. Siveellisyys perustuu moraalisen persoonan itsetietoisuuden ehdottomaan kunnioittamiseen (§ 142, 147).

Modernit politiikanteoreetikot ovat taipuvaisia epäilemään kaikkia sellaisia konseptioita, joissa institutionaalinen ja individuaalinen sovittuvat keskenään. Tällainen epäilyttävä konseptio oli Rousseaun yleinen tahto, joka samalla *on* kansalaisten vapautta. Hegelin ajatus valtiosta perustuu samanlaiselle periaatteelle, jonka toteutuminen valtiossa on vapauden korkein objektiivinen realisaatio (§ 257).

Siveellisyydeksi otsikoitu jakso käsittelee modernin institutionaalisuuden kolmea tärkeää ulottuvuutta: perhettä, kansalaisyhteiskuntaa ja valtiota. Perhe on luonnollista siveellisyyttä, jonka prinsiippi on rakkaus. Se, mikä on siveellistä — olkoon perhe, kansalaisyhteiskunta tai valtio — ei Hegelin mukaan voi perustua sopimukselle, vaan täsmälleen päinvastoin. Tämä on merkittävä modernia politiikanteoriaa vastaan yleensä suunnattu kannaotto. Muun muassa Kant käsittää sekä avioliiton että valtion sopimukseen perustuvaksi.

Modernissa maailmassa perheet ovat laajemman kontekstin, kansalaisyhteiskunnan, jäseniä. Kansalaisyhteiskunta ja sen erottaminen valtiosta on *Oikeusfilosofian* ydinsisältöä ja samalla jotain uutta länsimaisen politiikanteorian piirissä. Kansalaisyhteiskunta kuuluu moderniin maailmaan ja tuo näköpiiriin sen sosiaalisen elämän. Kansalaisyhteiskunnan perusta on niin sanottu tarpeiden systeemi, jossa on kysymys modernista työnjaosta ja sen kulttuurisesta merkityksestä. Hegel jatkaa tässä Rousseaun aloittamaa perinnettä ja laskee edelleen pohjan Marxin sekä koko klassisen sosiologian työlle (**Tönnies**, **Durkheim**, **Weber**).

Hegelin kansalaisyhteiskunnan analyysi on erittäin mielenkiintoinen, jopa ajankohtainen. Ensinnäkin siinä esitetään kritiikki, joka monessa suhteessa perustuu samoihin teemoihin kuin Rousseaulla ja on yhtä kirpeä. Oikeusfilosofian pykälät 241-5 liittävät köyhyyden, oikeammin rikkauden ja köyhyyden jyrkän polarisaation, kansalaisyhteiskunnan lainalaiseksi tendenssiksi ja asettavat tarkastelun pohjaksi nykyisen hyvinvointivaltion keskeiset periaatteet. Hegel näkee köyhyydessä kansalaisyhteiskunnan lainomaisen tendenssin, joka valloilleen päästessään johtaa monien kansalaisoikeuksien nihiloitumiseen. Samalla kuitenkin kansalaisyhteiskunta on synnyttänyt sen idean kaikkien ihmisten vapaudesta, johon moderni oikeusteoria, ennen muuta Hegelin, perustuu.

Hegelillä ei ole muuta olennaista ratkaisua tähän radikaaliin ongelmaan kuin modernin valtion jatkuva interventiivinen taistelu köyhyyttä vastaan, jota voisi hyvin perustein kutsua sosiaalipolitiikaksi. Sillä "*ylenmääräisessä rikkaudessaankaan* kansalaisyhteiskunta ei ole kyllin rikas, siis ei omista tarpeeksi itselleen kuuluvaa varallisuutta, jotta kykenisi ehkäisemään köyhyyden lisääntymisen ja alhaison sikiämisen". Kun näet köyhyys yritettäisiin poistaa työtä lisäämällä ajauduttaisiin ylituotantoon. On siis tendenssinomainen kansalaisyhteiskunnan laki, ettei se kykene saamaan tuotannon ja maksukykyisen kysynnän määriä keskinäiseen tasapainoon (§ 245).

Nuoruudessaan Hegel oli pitkään rousseaulainen ja katsoi, että modernin yhteiskunnan työnjaon kehittymistä, ennen muuta omaisuuksien keskittymistä, pitää rajoittaa. Myöhemmin hän näki välttämättömäksi sallia sen vapaan kehittymisen sen destruktiivisista tendensseistä huolimatta. Hän näet katsoi, että moderni emansipaatio on perustunut ja perustuu siihen. Kansalaisyhteiskunnan kehityksen mukana

"Perheen ohella *korporaatio* muodostaa toisen, eli kansalaisyhteiskuntaan perustuvan *siveellisen* juuren valtiolle."
Hegel, *Oikeusfilosofia*

ihminen on emansipoitunut luonnon kahleista, toisin sanoen sivistynyt aististen passioittensa vallasta järjellisyyden valtaan. Siksi kansalaisyhteiskunnan muodostumisen maailma on sivistymisen *(Bildung)* maailma. Täsmälleen saman vision kansalaisyhteiskunnasta esittää nelisenkymmentä vuotta myöhemmin Marx.

Välittömästi ja kokemuksellisesti kansalaisyhteiskunta on kylläkin tarpeiden tyydyttämisen maailma, jossa ihmiset tähtäävät omaan etuunsa (Hegel on lukenut **Adam Smithinsä**). Mutta se on — kuten jo Rous-

seau näki — myös työnjaon kehittymisen kautta intensiivisen keskinäisen riippuvuuden maailma. Tämä keskinäinen riippuvuus on viime kädessä sivistävä tekijä. Sen vallitessa kunkin on sopeudutta va toisten tekemiseen ja objektiivisiin periaatteisiin sekä hylättävä impulsiiviset ja idiosynkraattiset oikut. Sivistys on tästä näkökulmasta yleispäteviä toimintatapoja ja objektiivisia asenteita omaksumista. Toisaalta tämä sivistyminen jää muodolliseksi, koska sen perusmotiivina kuitenkin ovat materiaaliset tarpeet (§ 195).

Sivistymisen yksi keskeinen tulos on kokonainen yhteiskunnallisuuden tai institutionaalisuuden tyyppi, josta Hegel käyttää termiä "*Anerkanntsein*" (englanniksi: "*recognition*"). Sen olemuksena on, että sen perustalla sopimusosapuolet kohtaavat yhdenvertaisina. Hegel haluaa samalla sanoa painokkaasti: *Anerkanntsein* ei ole itse sopimus (§ 192). Hegel haluaa yleensäkin — niinkuin jo yllä näimme — rajoittaa sopimuksen ahtaasti juridiseksi kategoriaksi.

Kansalaisyhteiskunnan maailma on myös vieraantumisen maailma. Ihmiset ovat rakentaneet luonnon ja itsensä sekä toistensa väliin "asioiden" (*Sache* = *res* = sekä esine että asia) järjestelmän, joka hallitsee heitä rautaisin laein. Kansalaisyhteiskunta vie itsessään vain vapauden portille, sillä siitä ei hallitse vapaus, vaan ulkoinen välttämättömyys (talouden lait). Jotta vapaus realisoituisi täydesti inhimillisissä institutioissa, täytyy kansalaisyhteiskunnalla olla perusteena *(Grund)* yleisen tahdon poliittinen ulottuvuus, jonka päämääränä on vapauden harkittu säilyttäminen ja yhteisestä hyvästä huolehtiminen. Tässä on *valtion idean* perusmerkitys. Hegel itse puhuu valtion todistuksesta (§§ 187, 194, 195). Marx näki edessään täsmälleen saman ongelman, mutta eri ratkaisun. Hän halusi muuttaa tarpeiden systeemin kollektiivisesti hallituksi.

Kansalaisyhteiskunnan tarpeiden systeemin ja valtion välissä on edelliseen kuuluvia, mutta jälkimmäiseen nojautuvia sääteleviä elementtejä (oikeuskäytäntö, "esivalta" ja korporaatiot). Esivallan alaan kuuluu se, mitä nykyään sanotaan sosiaalipolitiikaksi (ja josta edellä oli puhe köyhyyden ongelman yhteydessä). Korporaatioilla on taas poliittisesti tärkeä tehtävä. Ne organisoivat mielipiteet yleisiksi, tosin vain säädyn tai ammatin partikulaarisissa puitteissa, niin että ne ovat soveltuvia valtiolliseen edustukseen.

Hegelin konservatiivisen politiikankäsityksen mukaan yksilön välitön osallistuminen henkilökohtaisine mielipiteineen politiikkaan johtaisi mielipiteenmuodostuksen satunnaisuuteen ja irrationaalisuuteen. Todella yleinen poliittinen kannanmuodostus kuuluu silti valtion alaan, joten tavallinen yksityinen kansalainen osallistuisi siihen vain korporaatioiden ja säätyperusteisen edustuksen välityksellä.

Hegel ei luota tarpeiden systeemin itsenäiseen taloudelliseen itsesäätelyyn, ei edes lisättynä sen ja valtion väliin asettuviin instituutioiden säätelyllä. Tämän tekevät välttämättömäksi tarpeiden systeemin edellä määritellyt sisäiset destruktiiviset tendenssit. Säätelyn on kuitenkin tarkoitus jättää taloudellinen toiminta muuten omien toimintatapojensa varaan.

Se valtion idea, jonka perustatodellisuus on moderni kansalaisyhteiskunta, on siis vapauden syvin historiallinen toteutuma. Se on siksi myös ihmisen institutionaalisen todellisuuden perimmäinen tarkoitus samassa mielessä kuin *polis* Aristoteleelle. Mutta se on — edelleen samoin kuin *polis* Aristoteleella — myös todellisuus, jossa yksityisen ihmisen itsetietoisuus löytää, ei vain perimmäistä tarkoitusta itselleen, vaan oman itsetarkoituksensa realisaation (§ 257).

Hegelin valtion ideassa uusiutuu modernissa maailmassa nurinkääntynyt antiikin (Aristoteles) periaate: *praksis* (toiminta, jolla on tarkoitus itsessään ja joka on paradigmaattisesti politiikkaa) palaa hallitsemaan *poiesista* (toimintaa, joka päätarkoituksenaan tuottaa jotakin jotain itsensä ulkopuolista varten). Valtion idean pitäisi esittää valtio toimintapiirinä, jossa individi voisi realisoida itsensä ja vapautensa poliittisessa toiminnassa, jonka tarkoitus on siinä itsessään. Mutta se detaljikuvaus, jonka Hegel valtiosta antaa, ei tätä mahdollista. Valtion yleinen intressi on tavallisen kansalaisen toiminnallisessa näköpiirissä vain siinä määrin kuin hänen erityinen intressinsä sitä heijastaa.

Tässä en tutki lähemmin Hegelin esittelemää valtion toiminnan kokonaismallia, joka ei tietenkään yksityiskohdissaan perustu mitenkään oikeuden ideaan. Missä suhteessa Hegelin säätyedustuslaitokselle ja perustuslailliselle monarkialle rakentuva valtio on reaktionaari, missä ei, sitä en lähemmin tutki. Teoksen johdantoartikkeli käsittelee tätä kysymystä monipuolisesti ja ansiokkaasti.

Hegel varmaan koki oman aikansa sosiaalisen maailman muuttuneen perustaltaan ihanteittensa mukaiseksi. Maailmaan näytti syntyneen — Ranskan vallankumouksen tuotteena — ratkaisevan emansipatorisen edistysaskeleen mahdollisuus, vapaus ihmisyyteen sinänsä kuuluvana oikeutena. Juuri tämä näkymä luultavasti teki hänestä poliittisen epävarmuuden, kumouksellisuuden ja todellisuuteen ankkuroimattoman ihanteellisuuden vastustajan, poliittisen realistin, joka oli valmis puolustamaan saavutettua mahdollisuutta kompromissein ja strategisin peräänty misin, ehkäpä lopulta järjestystä kaipaavan poliittisen konservatiivinkin. Sosiaaliradikaalin ja poliittisen konservatiivin yhdistelmässä kumpikin puoli ilmeisesti ruokki toistaan. Voi olla, että juuri ajankohtaiseen kamppailuun intohimoisesti orientoituva sosiaaliradikaali Hegel korruptoi politiikanteoreetikko Hegelin kohtalokkaisiin myönnytyksiin.

"Käsittää se, *mikä on*, on filosofian tehtävä, sillä se, *mikä on*, on järki. Olipa miten tahansa, niin jokainen yksilö on *aikansa poika*; siten myös filosofia on *aikansa ajatuksin käsitettynä*. On yhtä typerää kuvitella, että jokin filosofia yltäisi nykyisen maailmansa ulkopuolelle kuin, että yksilö ylittäisi aikansa, hyppäisi Rhodoksen yli."
Hegel, *Oikeusfilosofia*

Kirjallisuudesta

Yritän lyhyesti kokemukseni ja lukemani perusteella antaa viitteitä siitä, mistä kirjallisuudesta voisi olla apua lähestyttäessä Hegelin *Oikeusfilosofiaa*. Tarkoitukseni *ei* ole siis esitellä aihetta koskevia parhaita tutkimuksia. Pyrin äärimmäiseen valikoivuuteen. Tilan säästämiseksi jätän pois bibliografiset tiedot, jos ne ovat *Oikeusfilosofian* suomennoksen kirjallisuusluettelossa. En ole lukenut tekstejä välttämättä kovin systemaattisesti. On todennäköistämahdollista, että joitain todella erinomaisia kirjoja tai artikkeleita jää huomiotta.

Hegelistä ei ole olemassa mitään standarditulkintaa. On hyväksyttävä erilaisia ja keskenään ristiriitaisiakin tulkintoja, mikäli ne eivät ole ilmeisen harhaisia. Sen lisäksi on hyväksyttävä tulkintoja, jotka ovat jossain tärkeässäkin, mutta rajoitetussa suhtessa harhaisia, jos ne toisaalta tarjoavat hyviä analyyseja ja näkökulmia. **Charles Taylorin** *Hegel and Modern Society* on tällainen. Se on pedagogisesti parasta, mutta sen ongelmana on epämääräinen ja ainakin harhaanjohtava puhe hengen kosmisuudesta. Ei pidä odottaa eikä vaatia tulkintojen ehdotonta pitävyyttä ja on oltava valmis revidoimaan jo omaksuttua.

Käännöksen rinnalla kannattaa lukea Suhrkampin Hegelin koottujen teosten 20-osaisen laitoksen helposti saatavilla olevaa osaa 7. Erityisesti myös sen takia, että siinä on mukana niin kutsuttuja lisäyksiä, jotka kääntäjä on jättänyt ymmärrettävistä syistä pois suomennoksesta. Nehän eivät ole Hegelin omaa tekstiä, vaan poimitut luentomuistiinpanoista. Mutta ne ovat usein havainnollisia eikä ole mitään erityistä syytä tuntea epäluuloa niitä kohtaan. Mainitun laitoksen sijasta tai ohella voi suositella myös Knoxin englanninnosta.

Alku on Hegelin kohdalla hankala. Tarpeeksi populaarin ja samalla luotettava esityksen kirjoittaminen on vaikeinta ja on kyseenalaista, onko se onnistunut kertaakaan. Hegelin ajatusmaailmaa yleensä kannattaa lähestyä myös lukemalla erinäisiä hänen omia suhteellisesti helpompia tekstejänsä. Sellaisia ovat estetiikan, historian filosofian ja filosofian historian luentojen johdannot.

Taylorin kirjan ohella ensimmäiseksi johdannoksi käy **Sholomo Avinerin** *Hegel's Theory of the Modern State*. Se on vaikeampi ja keskittyy vain Hegelin poliittiseen filosofiaan. Kohtuullisen luettava ja informatiivinen, mutta ei helppo, on **Otto Pöggelerin** toimittama *Hegel: Einführung in seine Philosophie*, jossa eri asiantuntijat käsittelevät Hegelin filosofiaa aihepiiri kerrallaan. *Oikeusfilosofian* aihepiiriä käsittelevä artikkeli on tämän kirjan parhaita ja osaksi aivan erinomainen, mutta jättää aiheen eräät tärkeät puolet kovin vähälle. Erittäin hyödyllinen ja korkeatasoinen, mutta edellisiä selvästi vaikeampi on **Manfred Riedelin** *Bürgerliche Gesellschaft und Staat*.

Joachim Ritterin englanniksikin käännetyn teoksen *Hegel und die französische Revolution* (sisältyy Ritterin teokseen *Metaphysik und Politik*) eräistä teeseistä voi kiistellä. Mutta se on merkittävä klassikko ja syvällinen retki Hegelin filosofian perusmotiiveihin. Se on suosikkini kaikista Hegel-kirjoista. Vielä vanhempi klassikko, johon on edelleen syytä palata, on **Franz Rosenzweigin** *Hegel und der Staat*. Ritter ja Rosenzweig eivät ole aivan aloittelijoita varten.

"Saksalaisen valtio- ja oikeusfilosofian kritiikki, joka Hegelin toimesta on saanut johdonmukaisimman muotonsa, on kumpaakin, sekä nykyaikaisen valtion ja siihen liittyvän todellisuuden kriittistä analyysia että saksalaisen poliittisen ja oikeudellisen tajunnan koko tähänastisen muodon päättäväistä kieltämistä, tajunnan, jonka erinomaisin, universaalisin, tieteeksi kohotettu ilmaus on juuri spekulatiivinen oikeusfilosofia itse."
Marx, *Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä*

Hyödyllisimpiä artikkeleista on **K-H. Iltingin** *The structure of Hegel's Philosophy of right* (**Pelczynskin** toimittamassa teoksessa *Hegel's Political Philosophy*; tässä ja hänen myöhemmin toimittamassaan toisessa teoksessa *The State and Civil Society* on useampi suhteellisen hyvä ja helposti luettava artikkeli, erityisesti Iltingin, *The dialectic of civil society*.

Iltingillä on vielä tärkeä artikkeli: *Rechtsphilosophie als Phänomenologie des Bewußtseins der Freiheit* (**Henrichin** ja **Horstmannin** teoksessa *Hegels Philosophie des Rechts*). Vielä kannatta mainita **H. Schnädelbachin** *Hegel und die Vertragstheorie* (Hegel-Studien 22). Suomeksi ei sopivaa johdattelevaa aineistoa juuri ole. Johdantoartikkelin lisäksi kannattaa mainita Juha Mannisen *Erilaiset "valtion" käsitteet Hegelillä* (sisältyy muun muassa Mannisen teokseen *Dialektiikan ydin*). ■